

Litteratur

ERIK ANNERS:

De katalauniska fälten

Stig Strömholm slutade sin debutroman: "Dalen" på ett sådant sätt att det fanns anledning att hoppas på en fortsättning. Den har nu kommit (Fälten, Norstedts).

Den unge romerske ädlingen T Parridius Gratus flyr våren 451 från sitt av rövare skändade hem uppe i nordöstra Gallien ner till det läger, där Roms fältherre Aetius samlar sina trupper för att möta hunnerstormen. Med sig bär Gratus minnet av en ohygglig händelse: de människor som format hans liv, den humane och lärde anföranten Parridius Avitus, den kraftfulle och förtegne centurionen, Sextinus, förvaltare på godset, och dennes vackra helgonlika hustru, Placidia, har mördats av rövarbandet. Han måste själv begrava dem. Under lidanden, faror och inre läkning når han lägret. Han kan göra Aetius en viktig tjänst, där det brev från Rom, kring vilket den förra romanen var uppbyggd, spelar en lika viktig politisk som symbolisk roll. Aetius utbildar honom till adjutant, han följer härens vandring mot norr till befrielsen av det belägrade Orleans och han deltagar som menig ryttare i slaget på "fälten" – de katalauniska, där hunnerna slås tillbaka.

Men upplevelserna i hären och kontakten med Aetius och dennes officerare ger inte vad han väntat av ideal och lärdomar för framtiden. Romanen slutar med att han lämnar det segerrika fältlägret. I ett avskedsbrev till Aetius heter det: "Jag har emellertid funnit att jag här varken kan göra den nytta som motsvarar den plats din välvilja berett mig eller för egen del göra sådana framsteg i erforderliga insikter och färdigheter som inger hopp om att i framtiden på ett tillräckligt hederligt sätt tjäna Riket i din här."

Citatet ger en föreställning om den latiniserade prosa, som Strömholm – bland andra stilarter – behärskar med mästarekap och som han här och var använder i romanen. Att läsa de partierna är en estetisk njutning av det slag som nutida svensk litteratur allt-

för sällan består med.

I romanens yttre förlopp är insprängt såväl ett flöde av dramatiska händelser som idéhistoriskt analytiska meningsutbyten och Strömholms egna reflexioner. Även här finns samma lekfulla fiktiva källkritik, som var så nöjsam i den förra boken, och nu i mera rimlig kvantitet.

Strömholm har sannerligen inte gjort det lätt för sig den här gången heller. Han försöker skriva om allt vad som kan rymmas inom en sådan ram; märkligt är att han nästan lyckas. Tack vare ett känsligt sinne för proportioner kan han stämma av sitt kaleidoskop av pikaresk, krigsskildring och idéhistoria så att boken kan läsas ur alla tre aspekterna samtidigt – likvisst med tillbörlig koncentration. Den kan också studeras ur varje aspekt för sig, och här skall några ord sägas om den idéhistoriska. De litterära lämnar jag försiktigtvis åt sidan, utom en gestalt, som jag inte kan motstå frestelsen att nämna.

I boken har Strömholm gjort ett lika roande som lyckat grepp genom att introducera en herre med drag av den litterära Petronius-gestalten som mönster. Prefekten i Augusta Trevirorum, L Aurelius Aganius – "ett icke alldeles romerskt namn" – är nämligen så litterärt romersk som tänkas kan. Alltsedan hans pisksnärsrepliker fått läsaren att sätta sig till för att lyssna, längtar man efter honom. Var gång han återkommer – med den självironi och hållning som förutsätter integritet liksom med den logik och humanitet, som förutsätter en bildning på djupet – blir man glad. Med alla sina maskerade dygder är han ingen träkmåns, även om Parridius Gratus inte alltid orkar lyssna så noga som han borde.

Den första boken "Dalen" handlade egentligen om Romidéns lyskraft långt uppe i gränsländerna i norr. Strömholm är som så många andra humanister genom seklen fascinerad av föreställningen om Roma Aeterna. Hans avsikt synes egentligen vara att re-

da ut för sig själv och göra begripligt för andra vad innehållet i denna idé i grunden var. Otaliga är de som försökt det före honom, såväl historiker, poeter som romanförfattare. Att Strömholm på det hela taget lyckas så bra – väl i jämnhöjd med de bästa föregångarna – beror förmodligen på hans rättshistoriska skolning. Han vet vad den romerska freden som ram för förnuftiga lagar betydde under de sekler, då grekisk intellektualism smälte samman med romerska vapen och romersk rätt under en dessförinnan i den antika världen ouppnådd guldålder.

Genom hela boken går en stämning av melankoli, som sveper in hans miljö- och personskildring i en vemodig clairobcur. Han skriver om en kulturskymning och skymningsmörkret ligger tungt över boken, även över den andra huvudpersonen, Aetius. Vi vet nu inte mycket om segraren på de katalauniska fälten. Strömholm är i sin fulla rätt att teckna honom som en opportunistisk maktmänniska. Trots Strömholms försök att göra gestalten idéhistoriskt begriplig känns emellertid varken själva porträttet eller bilden av Aetius åskådning, sådan den återges i konversationerna med den unge Parridius Gratus, riktigt tillfredsställande. Är det t ex rimligt att låta Aetius tänka i så enkla kategorier som i den veritabla disputation de båda herrarna avhåller i fältherrens tält natten före slaget? Medger den historiska miljön en annan litterär tolkning av hans gestalt? Kanske ändå.

I Aetius furiösa och växlingsrika liv finns nämligen, trots all konjunkturpolitik, en svagt skönjbar ledstjärna, nämligen en strävan att upprätthålla Västroms militära makt så långt försvagade finanser, sönderfallande administration och uppluckrad militär tradi-

tion kunde medge. Till vad syfte, frågar Gratus. Strömholm låter Aetius svara med den krassa motfrågan hur man besvärjer Fortuna – för honom maktens yttersta hemlighet i en värld utan heder och nåd. Men var Aetius främmande för Romidén, eller kämpade han för den på sitt sätt? Vi vet inte och får aldrig veta det. Men vi kan säga oss att han, och även den av lägermiljö och maktfilosofi desillusionerade Parridius Gratus kan ha tänkts reflektera över en särskild faktor verkande till Roms förmån – den snabbhet med vilken de invaderande germanska barbarstammarna romaniserades ifråga om religion, samhällsåskådning och rättsbildning. Det skulle inte dröja lång tid efter kontakten med den romerska civilisationen innan germankonungar uppfattade sig som Romidéns arvtagare och försvarare. Hur starka var skälen till en kulturpessimism för 400-talets intellektuella?

Så kan man fundera över en på många sätt lysande bok, som genom sin analys av den senantika kulturvärlden också vill belysa vår egen tids vända och motsvarande kulturpessimism.

Att gå vidare i dylika reflexioner vore emellertid att tvinna rep av månstrålar och sand. Är det förmätet att i stället ge författaren ett råd? Det kan inte hjälpas att man undrar hur Parridius Gratus skulle uppleva ett besök i Östrom. Där försvarade man på hans tid icke utan framgång imperium romanum och hade resurser till den kraftansträngning, som senare skulle leda till Italiens och Nordafrikas återerövring, åtminstone för en tid. Där förbereddes också Corpus Juris Civilis. Tänk om Gratus skulle få läsa juridik i Beryt, numera Beirut.